

Traduir Shakespeare

Visat núm. 24
(novembre 2017)
by Joan Sellent

Abans que res vull agrair al jurat d'aquest premi que m'hagi considerat mereixedor de figurar entre els finalistes, i a l'editor Bernat Puigtobella que tingués la iniciativa de recollir en un volum el resultat dels gairebé vint anys en què he mantingut una relació intermitent però intensa, exigent i gratificant, amb William Shakespeare i la seva obra

Hi ha moltes maneres possibles de relacionar-se amb Shakespeare: en qualitat de lector, d'espectador, de director escènic, d'actor, d'estudiós de la literatura que s'endinsa en els seus textos i es crema les celles per dilucidar-ne els misteris i la complexitat —sovint sense un interès especial per veure'ls representats—, o bé, com és el meu cas, en qualitat de traductor a qui encarreguen unes versions que treguin tant partit com puguin del seu potencial escènic.

Treure partit escènic d'unes obres escrites fa més de quatre segles, quan aquestes obres es representen en la seva llengua original, és responsabilitat exclusiva de la companyia que n'assumeixi el muntatge i dels criteris i filtres interpretatius que apliqui per transmetre-la als espectadors. En canvi, quan el text s'ha traslladat a una altra llengua, hi ha un filtre i uns criteris —els del traductor— que precedeixen tots els altres i que, en més o menys mesura, els condicionen.

L'activitat d'un traductor es caracteritza, entre altres coses, per la necessitat constant de prendre decisions. Quan es tracta d'un clàssic, la primera decisió que haurà de prendre és si opta per un llenguatge arcaïtzant, amb la il·lusió de recrear la distància que separa la llengua de l'original dels seus lectors o espectadors, o bé per la utilització d'un material lingüístic estrictament contemporani, a fi d'acostar el text als seus receptors immediats. Aquesta segona opció és la que sempre he adoptat en les meves traduccions de Shakespeare, no únicament perquè això ja estava implícit en tots i cadascun dels encàrrecs que m'han fet sinó perquè estic convençut que, davant l'absoluta certesa que per més que t'hi esforcis quedaràs per sota de l'alçada d'aquest autor, fóra insensat renunciar a l'únic luxe que el traductor es pot permetre: el de fer el text més proper i entenedor per als qui n'han de ser els receptors.

Un luxe, evidentment, que als angloparlants els està vedat. Qualsevol edició anglesa d'una obra de Shakespeare pot estar farcida d'un arsenal de notes explicatives, però el text original és intocable. Quan una companyia de parla anglesa posa en escena una obra de Shakespeare, podrà fer tota mena d'experiments dramàtics; podrà situar l'acció en l'època i el lloc que li vingui de gust; podrà retallar el text tant com vulgui, canviar l'ordre de les escenes, el sexe dels personatges, etcètera; però és altament improbable que s'atreveixi a canviar les paraules de Shakespeare. Una traducció, en canvi, ja és per definició (si se'm permet l'obvietat) una substitució radical d'unes paraules per unes altres.

Però una cosa són les paraules i una altra cosa és l'estil. Per més que el traductor recreï un text de Shakespeare amb un material lingüístic del segle XXI, hi ha tot un entramat de recursos estilístics

que el caracteritzen com a pertanyent a una altra època i al geni literari de l'autor, i no hi ha cap raó perquè la modernització del llenguatge sacrifiqui del tot aquests recursos. Citaré un breu exemple per il·lustrar-ho. Quan, al *Conte d'hivern*, el rei de Bohèmia diu:

Nine changes of the watery star hath been

The shepherd's note since we have left our throne

Without a burden,

La informació essencial que ens donen aquests versos és: “Han passat nou mesos d'ençà que vaig abandonar el meu regne”. En canvi, el personatge revesteix aquesta informació amb un embolcall retòric que, més o menys literalment, vindria a dir: “Nou canvis de l'estrella humida han estat observats pel pastor des que vam deixar el nostre tron desocupat”, cosa que requeriria un cert esforç per treure'n l'entrellat, perquè no acabaríem de saber de què parla fins que no desxifréssim que l'“estrella humida” era una convenció literària de l'època de Shakespeare per designar la lluna.

En la meva traducció, vaig recrear aquest enunciat de la manera següent:

Nou canvis de la lluna ha contemplat/ el pastor des que vam abandonar/ el nostre regne.

Pel que fa al llenguatge, és evident que vaig evitar qualsevol temptació arcaïtzant. Pel que fa a l'estil, vaig procurar ser-hi fidel en gran mesura, però aquí ja entrem en allò que deia abans de la necessitat de prendre decisions. Després d'una bona estona de dubtar, vaig decidir sacrificar l'estrella humida i referir-me a la lluna directament. Una opció discutible, per descomptat; però em va semblar que aquí em podia permetre aquesta llicència, tenint en compte la poca familiaritat de l'espectador mitjà actual amb algunes convencions poètiques de fa quatre segles. En canvi, vaig procurar mantenir la resta de la formulació de l'enunciat (l'ordre sintàctic, els canvis de la lluna, el pastor que els observa, etc.) per no alleugerir-ne més del compte la càrrega retòrica. Vaig conservar el plural majestàtic, i, si allà on l'original diu “throne” vaig optar per la paraula “regne”, va ser per evitar la cacofonia que hauria provocat l'opció més literal “el nostre tron”.

L'eufonia i el ritme són dos dels requisits que més ha de cuidar el traductor, perquè, lluny de ser uns simples ornaments, són uns components de sentit decisius a l'hora de potenciar la transmissió del text. La referència al ritme, quan parlem del teatre de Shakespeare i de tots els seus contemporanis, va associada automàticament al recurs estilístic del vers. I aquí ens trobem amb una altra de les decisions que ha de prendre el traductor abans de posar-s'hi: si recrear-ho en prosa o bé mantenir el recurs de la versificació. En el meu cas he mantingut la versificació sistemàticament, perquè, si bé no he conservat la regularitat mètrica de l'original i he optat per la combinació de versos de mesures diverses —una pauta iniciada per Gabriel Ferrater en la seva versió parcial de *Coriolà* continuada per Salvador Oliva—, m'ha semblat que renunciar totalment al vers no tan sols no potenciava la comprensió del text sinó que corria el perill d'empobrir-lo.

Aquests són, a grans trets, els criteris que he aplicat en aquestes deu traduccions de Shakespeare, sense perdre mai de vista l'objectiu de fer-les entenedores i escènicaament funcionals, però, al mateix temps, sense renunciar a l'esforç de recrear, ni que fos per discreta aproximació, l'energia expressiva i els valors poètics de l'original.

Moltes gràcies.